

Mamatov Lutfulla Egamqulovich

*Ўзбекистон Республикаси Банк-Молия Академияси. 70412201-Банк ҳисоби, аудит ва назорати
(MSc-Master of Science)-мутахассислиги магистранти*

TIJORAT BANKLARIDA KASSA ISHINI TASHKIL ETISH, NAQD PUL VA BOSHQA QIMMATLIKLARNI INKASSASIYA QILISH VA UNING HISOBI

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarning inkassasiya jarayonlari hamda uning hisobini yuritish masalalari yoritiladi. Kassa ishining bank faoliyatidagi ahamiyati, xavfsizlik choralari, kassirlarning vazifalari, naqd pul oqimini boshqarish va inkassasiya jarayonlarining asosiy qoidalari tahlil qilinadi. Shuningdek, banklarning naqd pul bilan bog'liq operatsiyalarini optimallashtirish va mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash usullari ko'rib chiqiladi. Maqolada bank amaliyotlarining samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banki, kassa ishi, naqd pul, inkassasiya, qimmatliklar, xavfsizlik, kassir, bank operatsiyalari, pul oqimi, bank hisoboti, moliyaviy nazorat.

Abstract

This article discusses the organization of the cash register in commercial banks, the processes of cash and other valuables collection and its accounting. The role of cashier's work in banking activities, security measures, duties of cashiers, cash flow management and the basic rules of the collection process are analyzed. It will also look at ways to optimize banks' cash-related operations and improve customer service. The article also contains recommendations on improving the efficiency of banking operations.

Key words: Business, Cashier's Cash, Instalation, Valuables, Reports, Reports, Cashier, Bank Statements, Funds, Bank Control, Control.

Kirish

Tijorat banklari moliyaviy tizimning muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib, ular nafaqat kreditlash va to'lov xizmatlarini taqdim etadi, balki naqd pul bilan bog'liq amaliyotlarni ham keng ko'lamda bajaradi. Bank kassa xizmatlari orqali mijozlar o'z hisoblaridan naqd pul yechib olish, mablag'larini kiritish va boshqa qimmatbaho buyumlarni saqlash kabi xizmatlardan foydalanadilar. Kassa ishining to'g'ri tashkil etilishi bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, mijozlarga tez va sifatli xizmat ko'rsatishni tashkil etishda muhim o'rin tutadi.

Naqd pul va qimmatbaho buyumlarni inkassasiya qilish, ularni hisoblash va nazorat qilish jarayonlari esa bank xavfsizligi va moliyaviy hisobotlarning aniqligi uchun katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kassa ishining tashkil etilishi, naqd pul bilan operatsiyalarni boshqarish va inkassasiya jarayonlarining mohiyati hamda ularni amalga oshirish bo'yicha asosiy qoidalar yoritiladi.

Metodologiya: Mazkur maqolani yozishda bank kassa ishlarini tashkil etish, naqd pul va qimmatbaho buyumlar bilan bog'liq operatsiyalarni o'rganish uchun quyidagi usullar qo'llanildi:

1. Adabiyotlar tahlili: Bank amaliyotlari va kassa ishlari bo'yicha ilmiy maqolalar, huquqiy-me'yoriy hujjatlar, hamda tijorat banklarida qo'llaniladigan ichki qoidalar o'rganildi. Bu usul orqali kassa ishining xavfsizlik talablari va nazorat mexanizmlari tahlil qilindi.

2. Tajribiy ma'lumotlar tahlili: Amaliyotda banklarning kassa bo'limlarida amalga oshiriladigan jarayonlar, naqd pul oqimini boshqarish va inkassasiya jarayonlari bo'yicha statistik ma'lumotlar o'rganildi. Banklarda kassa xizmati bo'yicha mavjud bo'lgan ma'lumotlar asosida ushbu jarayonlarning qanchalik samarali tashkil etilishi ko'rib chiqildi.

3. Solishtirma tahlil: Turli tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish va inkassasiya jarayonlaridagi farqlar va umumiy tamoyillar tahlil qilindi. Ushbu usul orqali banklar o'rtasidagi samaradorlikni oshirish usullari baholandi.

4. Huquqiy tahlil: Kassa ishlari va inkassasiya jarayonlarini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar, jumladan, Markaziy bank ko'rsatmalari va bank ichki qoidalari o'rganildi, bu orqali kassa ishlarining qonuniyligi va xavfsizligi ta'minlanishi tahlil qilindi.

Ushbu metodologiya asosida maqolada kassa ishini tashkil etishning asosiy jihatlari, naqd pul bilan ishlashdagi xavfsizlik choralari va inkassasiya jarayonlari bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Tijorat banklarida kassa ishlarini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatbaho buyumlarni inkassasiya qilish jarayonlari tahlil qilinarkan ekan, ushbu soha bankning moliyaviy barqarorligi va xavfsizligini ta'minlash uchun muhim bo'lgan bir qancha omillar aniqlandi. Quyida ushbu jarayonlar va natijalarning asosiy tahlili keltiriladi:

Bank kassa ishlarini samarali tashkil qilish naqd pul operatsiyalarining tezkor va aniq bajarilishini ta'minlashga yordam beradi. Kassirlar tomonidan mijozlar bilan ishlashda qat'iy tartib va qoidalarga rioya qilinishi kassa jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi. Banklar kassa xizmatlari jarayonlarini avtomatlashtirish orqali xatoliklarni kamaytirishi va operatsiyalarni tezlashtirishi mumkin. Shu bilan birga, xavfsizlik choralari kuchaytirilib, naqd pulning o'g'irlanish yoki noto'g'ri hisoblanish xavfi kamaytiriladi.

Natijada, samarali kassa jarayonlari bankning umumiy operatsion samaradorligini oshiradi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati yaxshilanadi.

Inkassasiya banklar uchun xavfsizlikni ta'minlashda muhim amaliyotdir. Naqd pul va boshqa qimmatbaho buyumlarni xavfsiz inkassasiya qilish va ularni bankka yetkazish jarayoni alohida e'tiborni talab qiladi. Banklar inkassasiya kompaniyalari bilan hamkorlik qilish orqali bu jarayonlarni tezkor va xavfsiz amalga oshirishga erishadilar.

Tahlillar ko'rsatadiki, banklar inkassasiya jarayonini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xavfsizlik darajasini oshirishi va xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Bu usullar bank uchun moliyaviy jihatdan samarali bo'lishi bilan birga, naqd pul mablag'larini ishonchli boshqarish imkonini ham beradi.

Kassirlar naqd pul operatsiyalarining to'g'ri amalga oshirilishidan bevosita javobgar bo'lib, ular moliyaviy nazorat tizimlarining bir qismi hisoblanadi. Har bir kassirning o'ziga yuklatilgan vazifalarni to'g'ri bajarishi naqd pul harakati ustidan nazoratni ta'minlaydi. Shu bilan birga, kassirlarning xatoliklari yoki noto'g'ri amaliyotlari bankning moliyaviy zarariga olib kelishi mumkin.

Banklar kassirlarni muntazam ravishda o'qitib turish va ularning kasbiy malakasini oshirish orqali ushbu jarayonlarni yanada ishonchli qiladi. Moliyaviy nazorat tizimlari esa kassirlar faoliyatini doimiy ravishda kuzatib borish imkonini beradi.

Tahlil jarayonida kassa operatsiyalarini amalga oshirishda xavfsizlik choralari katta ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Banklarda naqd pul operatsiyalari yuqori xavfsizlik talablarini qo'shimcha ravishda kiritish orqali amalga oshiriladi. Videokuzatuv tizimlari, maxsus qo'riqlash xizmatlari va xavfsizlik qoidalarining qat'iy tatbiqi kassa operatsiyalarining ishonchli amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Kassa ishlarini samarali tashkil etish va inkassasiya jarayonlarini to'g'ri boshqarish bankning umumiy moliyaviy faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Naqd pul bilan bog'liq operatsiyalarning ishonchli amalga oshirilishi bankning likvidligini ta'minlaydi, mijozlarning ishonchini oshiradi va tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Natijalar:

- Kassa ishlarini avtomatlashtirish: Banklar kassa ishlarini raqamlashtirish orqali operatsiyalarni tezlashtirishi va xavfsizligini oshirishi mumkin.

- Xavfsizlikni kuchaytirish: Naqd pul va qimmatbaho buyumlarni inkassasiya qilish jarayonlarini avtomatlashtirish va xavfsizlik choralari kuchaytirish xavf-xatarlarni kamaytiradi.

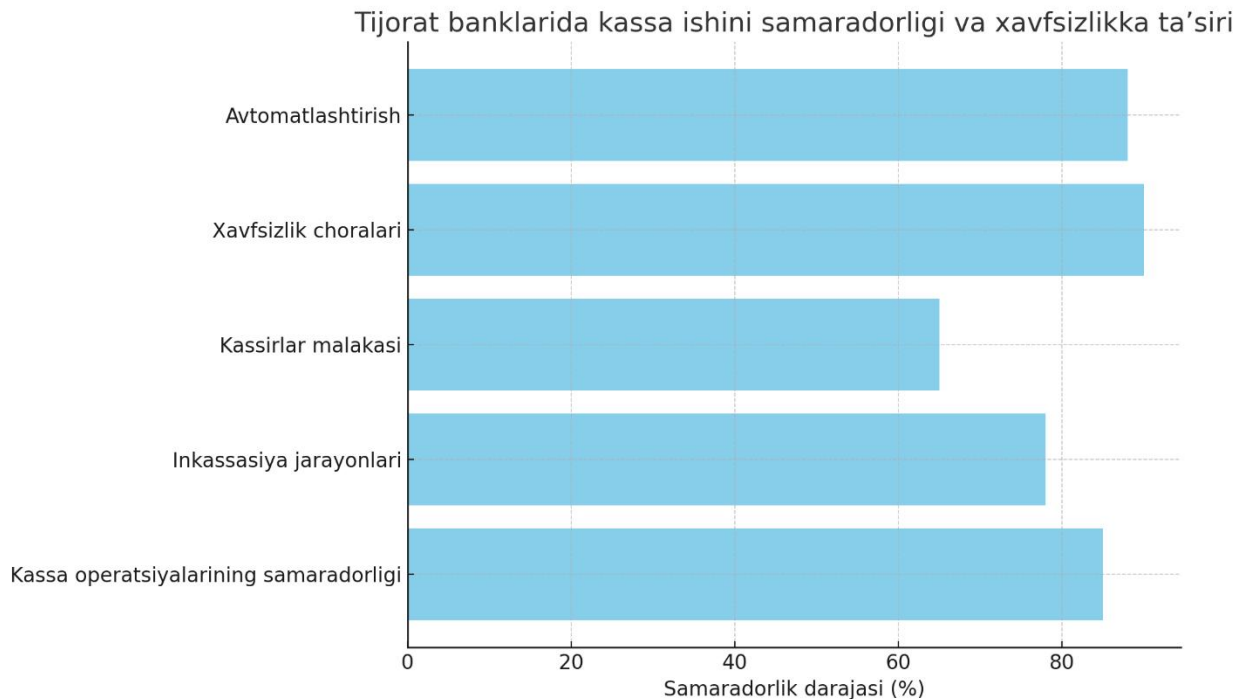
- Moliyaviy nazoratni yaxshilash: Kassirlar faoliyatini doimiy kuzatish va malaka oshirish bank kassa ishlarini ishonchli qilishga yordam beradi.

- Bank mijozlariga xizmat sifatini oshirish: Samarali kassa xizmati va inkassasiya jarayonlari mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati va bankning nufuzini oshiradi.[6]

Umuman olganda, kassa ishlarini samarali tashkil qilish va inkassasiya jarayonlarini to'g'ri yo'lga qo'yish tijorat banklarining muvaffaqiyatli ishlashida asosiy omil hisoblanadi.

Muhokama

Tijorat banklarida kassa ishlarini tashkil etish va naqd pul hamda qimmatbaho buyumlarni inkassasiya qilish jarayonlari bank faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, ularning samaradorligi bankning barqarorligi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati bilan bevosita bog'liq. Tahlil qilingan ma'lumotlarga asoslanib, ushbu jarayonlar bank uchun qanday afzalliklar va qiyinchiliklar yaratishi haqida keng muhokama qilish mumkin.



Kassa jarayonlarini avtomatlashtirish raqamli texnologiyalar yordamida kassa operatsiyalarini tezlashtirish va xatoliklarni kamaytirish imkonini beradi. Banklar kassa xizmatlari uchun zamonaviy dasturiy ta'minot va uskunalarni joriy etish orqali operatsiyalarni yanada qulay qiladi. Bu, o'z navbatida, naqd pul harakatini kuzatib borish, hisobotlarni aniq va tezkor shakllantirish, kassirlarning vaqtini tejashga xizmat qiladi.

Biroq, avtomatlashtirish jarayoni bir qancha qiyinchiliklarni ham tug'dirishi mumkin. Xususan, texnologik tizimlarning qimmatligi va ularni joriy etish uchun banklarning moliyaviy resurslarini ko'proq sarflashi talab etiladi. Bundan tashqari, texnologiyalar bilan ishlash bo'yicha malaka oshirish va xavfsizlik masalalari ham dolzarb bo'lib qoladi.[5]

Inkassasiya jarayonlari naqd pul va qimmatbaho buyumlar bilan bog'liq xavfsizlik talablarini ta'minlashning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Naqd pulning banklar o'rtasida yoki bank va mijozlar o'rtasida ishonchli va xavfsiz harakatini ta'minlash uchun inkassasiya kompaniyalari bilan hamkorlik qilish odatiy amaliyotga aylangan. Ushbu kompaniyalar naqd pulning xavfsiz yetkazilishini ta'minlasa-da, ularning xizmatlari banklar uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi.[3]

Muhokama qilish joizki, inkassasiya jarayonlarini raqamlashtirish va o'zlashtirish banklarning uzoq muddatli samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, mobil kassalar va avtomatlashtirilgan inkassasiya xizmatlari naqd pul va qimmatbaho buyumlarni boshqarishni yanada qulaylashtiradi va xavfsizlik darajasini oshiradi. Biroq, ushbu xizmatlarning joriy etilishi texnologiyaga nisbatan ko'proq ishonch va katta moliyaviy sarmoyalarni talab qiladi.

Kassirlarning malakasi bankning moliyaviy barqarorligi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Kassirlar nafaqat naqd pul bilan ishlash, balki qimmatli buyumlar va boshqa moliyaviy operatsiyalarni to'g'ri va samarali amalga oshirishi kerak. Shuning uchun banklar kassirlarning

malakasini doimiy ravishda oshirish va ularning faoliyatini nazorat qilish tizimlarini mustahkamlashga e'tibor qaratadi.[4]

Ammo kassa ishlarining to'g'ri tashkil etilmagani bankka katta moliyaviy yo'qotishlar keltirishi mumkin. Bu jarayonlar inson omiliga ko'p bog'liq bo'lgani sababli, xatolar yoki noto'g'ri operatsiyalarni sodir etish ehtimoli mavjud. Banklar bunday xatoliklarning oldini olish uchun ichki nazorat va xavfsizlikni oshirish choralari ko'rish lozim.

Kassa jarayonlarining tezkor va samarali bo'lishi mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini bevosita yaxshilaydi. Banklar kassa ishlarini soddalashtirishi orqali mijozlar vaqtini tejashi va ularga xizmat ko'rsatishda qulaylik yaratishi mumkin. Avtomatlashtirilgan kassa operatsiyalari va tezkor inkassasiya xizmatlari mijozlarning ishonchini oshiradi va bankning raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Biroq, kassa jarayonlarining murakkablashishi yoki xavfsizlik choralari juda ko'payishi mijozlar uchun noqulayliklar tug'dirishi mumkin. Masalan, ortiqcha xavfsizlik tekshiruvi yoki kassa operatsiyalaridagi kechikishlar mijozlarning noroziligiga sabab bo'lishi mumkin.[5]

Muhokamalar natijasida kassa ishlarini samarali tashkil etish va inkassasiya jarayonlarining xavfsizligini ta'minlash tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini oshirishda va mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rinadi. Biroq, bu jarayonlarda texnologiyalarni joriy qilish, xavfsizlik choralari kuchaytirish va inson omilini kamaytirish bilan bog'liq qiyinchiliklar banklar oldida dolzarb muammolar sifatida turadi. Shunday ekan, banklar naqd pul bilan ishlashni samarali va xavfsiz yo'lga qo'yish uchun doimiy ravishda innovatsion yondashuvlar va nazorat choralari kuchaytirib borishi kerak.

Xulosa

Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va qimmatbaho buyumlarni inkassasiya qilish jarayonlari bank faoliyatining asosiy jihatlaridan biri bo'lib, ularning samaradorligi bankning moliyaviy barqarorligi, xavfsizlik va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini bevosita ta'minlaydi. Ushbu maqolada kassa ishini to'g'ri tashkil etish, xavfsizlik choralari, inkassasiya jarayonlarini avtomatlashtirish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish bo'yicha muhim jihatlar tahlil qilindi.[8]

Kassa ishlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish orqali naqd pul operatsiyalarini tezlashtirish va xatoliklarni kamaytirish mumkinligi aniqlandi. Inkassasiya jarayonlarining samaradorligini oshirish, xavfsizlik talablarini kuchaytirish orqali bank naqd pulni ishonchli boshqarishi mumkin. Shuningdek, kassirlarning malakasi va ularni muntazam ravishda o'qitish bank operatsiyalarining xavfsizligi va ishonchliligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Natijada, tijorat banklarining kassa va inkassasiya jarayonlari samaradorligi nafaqat bankning ichki barqarorligiga, balki mijozlarga ko'rsatiladigan xizmat sifatiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Kelajakda raqamli texnologiyalarni joriy qilish va xavfsizlik choralari yanada kuchaytirish bank faoliyatini zamonaviy talablar darajasida olib borishga imkon beradi. Shu bilan birga, kassa va inkassasiya jarayonlarini soddalashtirish mijozlar uchun qulaylik yaratadi va bankning raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, "Tijorat banklarida kassa ishlarini tartibga soluvchi normativ hujjatlar", Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bank-moliya tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi farmoni, Toshkent, 2021.
3. Xolmurodov M., "Bank amaliyotlari va kassa xizmatlari", Toshkent moliya instituti, Toshkent, 2020.
4. Tursunov I., "Tijorat banklarida naqd pul oqimlarini boshqarish va inkassasiya jarayonlari", "Moliyaviy texnologiyalar" jurnali, 2021.
5. Anvarov A., "Bank kassa ishlarini avtomatlashtirish: xalqaro tajriba va mahalliy bank amaliyotlari", "Bank ishi va iqtisodiyot" darsligi, Toshkent, 2022.
6. Davlatov K., "Bank kassa va inkassasiya xizmatlari xavfsizligi", "Xavfsizlik va nazorat" jurnali, 2020.
7. Safarov N., "O'zbekiston tijorat banklari faoliyatini boshqarish va moliyaviy nazorat", Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti nashriyoti, 2019.



8. Smith, J. and Turner, R., "Cash Management and Security in Banking Operations", Global Finance Publications, London, 2018.
9. O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonuni, Toshkent, 2019.
10. World Bank, "Banking Automation and Cash Handling in Emerging Markets", Washington D.C., 2020.